

ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 929Коцюбинський(477)

РОМАН МИХАЙЛОВИЧ КОЦЮБИНСЬКИЙ: ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ НАЙМОЛОДШОГО СИНА МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

О. Ю. Барбелюк, О. М. Бут

Анотація. У статті проаналізовано життєвий шлях молодшого сина видатного українського письменника Михайла Михайловича Коцюбинського Романа Михайловича Коцюбинського. Визначено, що обставини його життя та діяльності не достатньо дослідженні в сучасній історіографії. Проаналізовано його біографію, охарактеризовано партійну діяльність, роботу в музеї М. М. Коцюбинського у Вінниці, відтворено обставини арешту та розстрілу.

Ключові слова: Роман Коцюбинський, родина, наймолодший син, більшовики.

Роман Коцюбинський був наймолодшою дитиною в сім'ї видатного українського письменника Михайла Михайловича Коцюбинського, тому недивно, що він отримав багато любові і уваги не тільки від дорослих членів родини, а і від братів і сестер. Мене вразило те, як він тягнувся до своєї родини, до всього навколишнього, що його так цікавило.

Метою даної статті є дослідження життя наймолодшого сина Михайла Михайловича Коцюбинського – Романа. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: проаналізувати ступінь вивчення обраної для дослідження проблеми в українській історіографії; розглянути життєвий шлях Р. Коцюбинського, охарактеризувати діяльність письменника; висвітлити основні відомості про його особисте життя.

Обрана для дослідження проблема не набула широкого висвітлення в українській історіографії. Життю та діяльності Романа Коцюбинського присвячена стаття Василя Герця. Праця містить уривки із документів. Особливу наукову вагу мають опубліковані дослідником частини допиту Романа Коцюбинського. При підготовці статті були використані спомини та публікації правнука Михайла Коцюбинського – Ігоря Юлійовича Коцюбинського. Вони є цінним джерелом для відтворення долі не лише Романа Коцюбинського, а й всіх нащадків відомого українського письменника.

Роман був четвертою дитиною у родині Коцюбинських. Він народився в Чернігові другого вересня 1901 р. Роман був не тільки улюбленим сином в сім'ї, а і братом, онуком. Михайло Михайлович любив розповідати казки своєму наймолодшому синові. У дитинстві Роман часто хворів, коли він хворів, йому читали книжки, тому з дитинства всією душею віддався книжкам. А вже як навчився читати сам – від книжок його не можна було відірвати. Йому доручили завідувати домашньою бібліотекою. Роман цим дуже пишався і добре виконував свої обов'язки. А ще він дуже любив гратися із собаками Джальмою та Боксом, працювати на своїй грядці та мріяв, щоб його грядка була не гірша, ніж у брата Юрія, хоч той і був старший на 5 років. Найтепліші дитячі стосунки склалися у нього із сестрою Іриною, а потім, коли у неї з'явилися свої дівочі інтереси – крутитися перед дзеркалом, заплітати банти – знову поринув у світ книг [1].

Роман у дев'ять років, склав вступні іспити до Чернігівської чоловічої гімназії, в якій вже навчався його старший брат Юрій. Ходив до гімназії разом із сестрою, але згодом йому не було компанії через те, що Юрій, Віталій Примаков та Оксана мали свою компанію, а Ірина віддавала перевагу подругам. Романові, як то кажуть не було пари. Отож залишався з книжками та мріями. Міг годинами слухати гру Оксани на роялі, сам мав неабиякі здібності до музики та поезії. А ось сили та рішучості набирався у старшого брата та його

друга Віталія [2]. Саме під час навчання Роман почав захоплюватися соціалістичними поглядами, він вступив до нелегального студентського гуртка.

Наступний період життя Романа Коцюбинського є одним із найважчих в його житті. Справа в тому, що в 1913 р. помирає його батько, в 1916 р. – тітка Ліда, в якій він любив в дитинстві сидіти на колінах і слухати розповіді батька. У 1917 р. помирає бабуса, з якою він жив в одній кімнаті і доглядав за старенькою сліпою жінкою. У 1920 р. не стало сестри Оксани, а в 1921 р. – його матері, на цей час йому було 20 років. Смерті близьких йому людей руйнувало і так слабе здоров'я Романа. Проте, у тогочасних умовах він не міг дозволити собі лікування [3].

У 1919 р. Роман Коцюбинський вступив до партії більшовиків і почав працювати на різних посадах комсомольської організації у Чернігові, Москві, навчався у комуністичному університеті імені Свердлова. За протекцією Віталія Примакова, який і після смерті Оксани продовжував підтримувати дружні відносини з Коцюбинськими, партія направила Романа Коцюбинського до армії. Він був призначений воєнкомом корпусного господарства Першого кінного корпусу Червоного козацтва.

Далі на життєвому шляху Романа була Одеса, де він за дорученням партії проводив культурно-просвітницьку роботу серед населення та військових. Тут він працював в редакції газети «Чорноморська комуна», яка виходила українською мовою. Як журналіст, Роман багато друкувався і користувався великою популярністю серед читачів. Забігаючи наперед, хочеться відмітити, що намагаючись вибити у нього зізнання про «контрреволюційну діяльність», енкаведисти пригадували йому цей чотирирічний період перебування в Одесі [3].

Пізніше, він переїздить до Харкова, де навчався в аспірантурі Всеукраїнської асоціації молодих літераторів та науковців (ВУАМЛІН). Після її закінчення його призначили завідувачем наукової бібліотеки Всеукраїнської асоціації марксистсько-ленінських інститутів у місті Харкові, а згодом перевели на посаду – завідувача Книжкової палати України.

Що стосується особистого життя, то Роман Михайлович одружився з Ніною Андрєвою, яка працювала медсестрою. Але навряд чи у них було велике кохання, якщо воно у них взагалі було. Дітей у них не було, тому вони вирішили усиновити хлопчика із дитячого будинку. Під час цих стосунків, на життєвому шляху Романа трапляється доволі цікава особистість Олена Писаревська. Вона народилася у в'язниці, її мати була ув'язнена після замаху на Столипіна. З Романом вони зустрілися в Харкові і відразу покохали один одного. Однак їхні відносини зустріли осуд, справа в тому, що партійному керівництву не сподобалось, що одружений чоловік залицяється до вдови, яка мала сина Ерлена [4].

У вересні 1933 р. Романа Коцюбинського не обійшла «чистка у партії». Його звинуватили у «притупленні більшовицької пильності до ворогів, які пролізли на усі ділянки роботи» ВУАМЛІН, навіть до бібліотеки, у недостатній боротьбі з націоналістами. Але тоді Романа Михайловича у партії залишили, через вплив та авторитет старшого брата, який перебував на високих партійних посадах.

Наприкінці квітня 1934 р. Олена Писаревська народила Романові сина Юлія. Але радий чоловік не міг оточити увагою родину: весь час забирала робота. Тому Роман Михайлович проситься за станом здоров'я надати йому іншу посаду. Так він стає директором музею М. М. Коцюбинського у Вінниці. Поринає у музейні справи. За допомогою відділу культурної пропаганди обкому він перетворив музей на справді науково-партійний заклад, подавав творчість свого батька з партійних позицій, у дусі інтернаціоналізму та активної боротьби з українськими націоналістами. Однак це не врятувало його від виключення з партії, трохи раніше із партії було виключено і старшого брата Юрія Коцюбинського.

Роман, який фанатично був відданим партії, звинуватив свого брата у зраді партійним інтересам. Враховуючи розкаяння, запевнення у вірності справі партії, Романа Михайловича направляють до Дніпропетровська на посаду завідувача відділу соціального забезпечення. Важко сказати, чи встиг він там розгорнути роботу, бо вже у лютому наступного 1935 р. Роман Коцюбинський приїздить до Запоріжжя, де його мали обрати заступником голови Ротфронтівського райвиконкому, який щойно створили. Така була вказівка обкому партії. До роботи Роман Михайлович не приступив, бо його не обрали, але енкаведистам роботу дав: ті запопадливо заходилися з'ясовувати, хто в обкомі рекомендував не зовсім благонадійного на цю посаду. Зрозуміло, це було після нової вказівки обкому: «Коцюбинському дорогу перекрити» [3].

12 грудня 1936 р. Романа Михайловича арештовують, роблять обшуки вдома, на роботі, виключають з партії. Новий 1937 р. він зустрічає у Лук'янівській в'язниці. Як поводитися тоді з в'язнями, добре відомо: нічні допити, вибивання зізнань, приниження і знущання. Допити, що почалися 22 грудня 1936 р., закінчилися 15 серпня 1937 р. Весь цей час у Києві, Вінниці, Запоріжжі, Одесі, незважаючи на загострення хвороби, Коцюбинський тримався гідно і досить мужньо. У серпні 1937 р. слідчі Давидов та Бондаренко, нарешті, почули те, чого вони прагнули протягом восьми місяців: Роман Коцюбинський «зізнався», що у 1927 р. проводив в Одесі «українізацію по лінії культури». Звинувачувальний висновок затвердив заступник начальника управління НКВС по Вінницькій області Морозов та помічник прокурора СРСР Раєвський. Суд відбувся в Одесі 26 вересня 1937 р. Наступного дня, 27 вересня 1937 р., вирок було виконано. Це засвідчено довідкою, яка є у справі. Незадовго до цього Романові Коцюбинському минуло 36 років [3].

Отже, можна зробити висновок, що Роман Коцюбинський прожив доволі складне життя. Оточений любов'ю родини, він досить рано залишився без батьків і вимушений був вибудовувати самотійне життя. Він був високо освіченою, розумною та талановитою особистістю. І попри його зв'язок із більшовиками, Роман Коцюбинський зробив намагався зберегти родинну пам'яті, передати її нащадкам.

Аннотация. В статье проанализированы жизненный путь младшего сына выдающегося украинского писателя Михаила Михайловича Коцюбинского Романа Михайловича Коцюбинского. Определено, что обстоятельства его жизни и деятельности недостаточно исследованы в современной историографии. Проанализированы его биографию, охарактеризованы партийную деятельность, работу в музее М. Коцюбинского в Виннице, воспроизведены обстоятельства ареста и расстрела.

Ключевые слова: Роман Коцюбинский, семья, младший сын, большевики.

Abstract. The article analyzes the life of the youngest son of the outstanding Ukrainian writer Mykhailo Mykhailovych Kotsyubynsky Roman Mykhailovych Kotsyubynsky. It is determined that the circumstances of his life and work are not enough research in modern historiography. His biography was analyzed, party activities, work in the M. M. Kotsyubynsky Museum in Vinnytsia were described, and the circumstances of his arrest and execution were recreated.

Keywords: Roman Kotsyubynsky, family, youngest son, Bolsheviks.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевчук В. «Із вершин та низин». Батьки і діти. Рід Михайла Коцюбинського. URL: <http://www.ukrlife.org/main/evshan/shevchuk5.html>.
2. Нащадки Михайла Коцюбинського. URL: <https://photo-lviv.in.ua/naschadky-myhajla-kotsyubynskoho-hranyteli-rodynnoji-pamyati-video/>
3. Василь Гереї. Доля дітей Коцюбинського. URL: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/05/blog-post_64.html
4. Коцюбинський І. Доля синів Михайла Коцюбинського. *Ятрань*. 2009. №9
5. Роман Михайлович Коцюбинський. Родовід. URL: <https://uk.rodovid.org/wk/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81:269453>.